

**Obywatel
w centrum działań
e-administracji
w Unii Europejskiej**

**Citizen-centric
e-Government
in the
European Union**

REDAKCJA / EDITED BY

Sławomir Dudzik · Inga Kawka · Renata Śliwa

Krakow Jean Monnet Research Papers

Obywatel Citizen-centric
w centrum działań e-Government
e-administracji in the
w Unii Europejskiej European Union

Krakow Jean Monnet Research Papers

2

**Obywatel Citizen-centric
w centrum działań e-Government
e-administracji in the
w Unii Europejskiej European Union**

REDAKCJA / EDITED BY

Sławomir Dudzik • Inga Kawka • Renata Śliwa

Kraków 2023

Sławomir Dudzik
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ s.dudzik@uj.edu.pl

Inga Kawka
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ inga.kawka@uj.edu.pl

Renata Śliwa
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Kraków
✉ renata.sliwa@up.krakow.pl

© Copyright by individual authors, 2023

Recenzja: dr hab. Grzegorz Krawiec, prof. UP

Opracowanie redakcyjne: Joanna Cieślik, Anna Sekułowicz

Projekt okładki: Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-889-4
<https://doi.org/10.127979788381388894>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

With the support of Jean Monnet Activities within ERASMUS+ Programme of the European Union.

Wsparcie Komisji Europejskiej dla produkcji tej publikacji nie stanowi poparcia dla treści, które odzwierciedlają jedynie poglądy autorów, a Komisja nie może zostać pociągnięta do odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji w niej zawartych.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: akademicka.pl

SPIS TREŚCI | TABLE OF CONTENTS

Słowo wstępne.....	7
--------------------	---

Część I

**PRAWA PODSTAWOWE OBYWATELI
I WARTOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ
A ROZWÓJ E-ADMINISTRACJI**

PART I

**FUNDAMENTAL RIGHTS OF CITIZENS
AND VALUES OF THE EUROPEAN UNION
IN RELATION TO THE DEVELOPMENT OF
E-GOVERNMENT**

PIOTR RUCZKOWSKI

Aksjologia e-administracji – w kierunku administracji inkluzywnej	15
---	----

ONDREJ MITAL

Democratization of Social Media Usage through Social Media Policies.....	29
--	----

JAKUB KOZŁOWSKI

Ochrona praw podstawowych w przypadku stosowania sztucznej inteligencji przez administrację publiczną w Unii Europejskiej.....	51
---	----

TOMASZ PODLEŚNY

E-administracja a prawa podstawowe w zakresie dostępu do informacji publicznej.....	65
---	----

RENATA ŚLIWA

Stakeholder Engagement in Government Regulatory Initiatives	79
---	----

Część II

**OBYWATEL W CENTRUM CYFRYZACJI
POLSKIEJ ADMINISTRACJI**

PART II

**CITIZEN-CENTRIC DIGITISATION
OF THE POLISH ADMINISTRATION**

MARTA GRABOWSKA

Koncepcja jednolitego portalu e-Government dla obywatela w Polsce.....	101
--	-----

AGNIESZKA ZIÓŁKOWSKA

Wrażliwość społeczna władzy w kontekście dostępności cyfrowej administracji publicznej	119
---	-----

MARCIN ADAMCZYK

Rola i zadania inspektora ochrony danych osobowych przy wdrażaniu e-administracji w jednostkach samorządu terytorialnego	141
---	-----

MONIKA KAWCZYŃSKA

Legal Aspects of Telemedicine in Poland and Challenges in Times of Pandemic..... 157

Część III

ZORIENTOWANA NA OBYWATELA

CYFROWA ADMINISTRACJA PUBLICZNA

Z PERSPEKTYWY PRAWA UNII

EUROPEJSKIEJ

PART III

CITIZEN-ORIENTED DIGITAL

PUBLIC ADMINISTRATION FROM

THE PERSPECTIVE OF EUROPEAN

UNION LAW

INGA KAWKA

Kompetencje Unii Europejskiej w zakresie cyfryzacji administracji publicznej państw członkowskich 179

ALESSIO BARTOLACELLI

Observations on the European Requirements for the Constitution of a Company (Art. 10 Codified Directive) 201

JACEK JAŚKIEWICZ, TOMASZ GRZYBOWSKI

E-formalizm. Uwagi na marginesie formalizacji i cyfryzacji procedur wdrożeniowych polityki rozwoju 223

ALEKSANDRA SOŁTYSIŃSKA

Digitalisation of Criminal Justice 239

Część IV

CYFRYZACJA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Z KORZYŚCIĄ DLA OBYWATELI

W KRAJACH PARTNERSKICH UNII

EUROPEJSKIEJ

PART IV

DIGITISATION OF PUBLIC

ADMINISTRATION FOR THE BENEFIT

OF CITIZENS IN THE EUROPEAN UNION'S

PARTNER COUNTRIES

MIOMIRA KOSTIĆ

Development of e-Government in the Context of Digital Skills and Digital Education toward the Phenomenon of Literacy/Illiteracy..... 257

ANNA RUDNIEVA, YULIIA MALOVANA

The Image of Ukraine in the International Arena in the Minds of the Current Processes of Digital Transformation and e-Government 271

JULIA VOLKOVA

The Impact of Digitalization on the Development of Public Administration Services and the Improvement of Procedures for Judicial Consideration of the Administrative Cases 291

AGNIESZKA ZIÓŁKOWSKA¹

WRAŻLIWOŚĆ SPOŁECZNA WŁADZY W KONTEKŚCIE DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

„Wyostrzona wrażliwość »rozjaśnia« każde zjawisko społeczne”².

ABSTRAKT: W administracji publicznej trwa zintensyfikowany proces transformacji cyfrowej. Przy wielu tego zaletach – do których należą m.in. przyspieszenie i uproszczenie procedur administracyjnych, szybka komunikacja zarówno w sferze imperium, jak i dominium, na zewnątrz i wewnątrz administracji publicznej – niesie ze sobą zagrożenia wynikające przede wszystkim z niedostosowania społeczeństwa lub jego części do zmieniającej się rzeczywistości, w której zaczynają dominować rozwiązania wymagające kompetencji cyfrowych. Zjawisko to stanowi jedną z przyczyn szeroko rozumianej ekskluzji społecznej, której przeciwdziałać powinna władza wrażliwa na potrzeby ludności. Podejmowane przez nią działania muszą być wielokierunkowe (zarówno działania faktyczne, jak i akty normatywne o zróżnicowanym charakterze: od ustaw przez akty planistyczne i rozporządzenia) i permanentne, gdyż cyfryzacja administracji nie została zakończona, przeciwnie – to proces ciągły. Rolą wrażliwej władzy publicznej jest wyznaczenie jego racjonalnych granic, wspomaganie jednostek zagrożonych wykluczeniem, uczynienie dostępnymi cyfrowo usług publicznych i informacji,

¹ Dr hab. Agnieszka Ziółkowska, prof. UŚ, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Prawa i Administracji, <https://orcid.org/0000-0002-9933-2667>.

² T.W. Adorno, *Socjologia i dialektyka*, [w:] *Kryzys i schizma. Antyscjentystyczne tendencje w socjologii współczesnej*, E. Mokrzycki (red.), t. 2, Warszawa 1984, s. 5.

przy jednoczesnym uwzględnieniu potrzeby zmian w administracji publicznej i dobrodziejstwa, jakie ze sobą niesie jej digitalizacja.

SŁOWA KLUCZOWE: cyfryzacja administracji publicznej, dostępność cyfrowa, wrażliwość władzy publicznej, wykluczenie cyfrowe

SOCIAL SENSITIVITY OF AUTHORITIES IN THE CONTEXT OF DIGITAL ACCESSIBILITY PUBLIC ADMINISTRATION

ABSTRACT: Currently, the digital transformation of public administration is an intensified process. With many advantages, including acceleration and simplification of administrative procedures, fast communication both sphere of the empire and the dominion, outside and inside public administration, brings threats resulting mainly from the maladjustment of society or part to the changing reality, in which solutions requiring digital competences are beginning to dominate. This phenomenon is one of the reasons for broadly understood social exclusion, which should be counteracted by an authority sensitive to the population's needs. The actions taken by it must be multidirectional (actual actions and normative acts of a different nature: from acts to planning acts and executive regulations) and permanent, because the digitization of administration has not been completed. On the contrary – it is a continuous process. The role of a sensitive public authority is define its rational limits, to support individuals at risk of exclusion, make public services and information digitally accessible, while taking into account the need for changes in public administration and the benefits of digitization.

KEYWORDS: digitization of public administration, digital accessibility, public authority sensitivity, digital exclusion

1. Wstęp

Problematyka wrażliwości społecznej ma charakter interdyscyplinarny i stanowi przedmiot zainteresowania przede wszystkim w socjologii, psychologii, pedagogice, ekonomii oraz filozofii i etyce. Warto jednak spojrzeć na tę kwestię od strony prawnej, choćby przez pryzmat działań podejmowanych przez państwo w sferze przeciwdziałania ekskluzji cyfrowej, która stanowi następstwo postępującej cyfryzacji administracji publicznej³ mającej swoje umocowanie w aktach normatywnych tak unijnych, jak i krajowych.

³ A. Ziółkowska, *Postępująca informatyzacja administracji publicznej a wykluczenie cyfrowe obywateli, czyli czy istnieje zagrożenie inkluzji administracji publicznej? – przyczynek do dyskusji*, [w:] *Administracja w demokratycznym państwie prawa. Księga jubileuszowa Profesora Czesława Martysza*, A. Matan (red.), Warszawa 2022, s. 856-857, *Księgi Jubileuszowe*.

Współczesne społeczeństwo oczekuje od władzy wrażliwości w warstwie poznawczej polegającej na dostrzeganiu i wyabstrahowaniu ich potrzeb i oczekiwań, jak też odpowiedniego poziomu wrażliwości emocjonalnej. Jak bowiem podkreśla się w literaturze przedmiotu, „kształtowanie wrażliwości wymaga uwzględnienia każdego komponentu, by nie utrwałać stereotypowego przeciwstawiania racjonalności i emocjonalności życia”⁴. W konsekwencji należy przyjąć, że władza publiczna oraz piastuni organów administracji publicznej w realizacji powierzonych im zadań powinni nieustannie uświadamiać sobie swoją służebną rolę wobec człowieka – adresata i odbiorcy tych zadań. W demokratycznym państwie prawa władza musi nadto znamionować się szacunkiem do takich wartości, jak praworządność, równość wobec prawa oraz przywiązanie do ideałów humanistycznych nie tylko przez ich deklarację, ale także akceptację i wdrażanie w sferach działalności państwa. Wymaganie od władzy publicznej wrażliwości społecznej przejawia się w umiejętności dostrzegania, diagnozowania i reagowania na pojawiające się w społeczeństwie trudności, ale także przewidywania ich jako następstw wprowadzanych zmian prawnych, organizacyjnych czy technologicznych. Wrażliwość społeczna zatem to otwartość na potrzeby i wpływy społeczne, koncentracja na adresacie działań, umiejętność dopasowania zachowań i rozwiązań do wymogów konkretnych sytuacji, lecz również odpowiedzialność (wrażliwość w aspekcie społeczno-etycznym⁵).

Cyfryzacja administracji publicznej to nie odległa przyszłość, lecz teraźniejszość, która stawia przed rządzącymi wiele wyzwań i wiąże się z zagrożeniem wykluczenia cyfrowego. Mimo tego, że współcześnie społeczeństwo określane jest mianem społeczeństwa informacyjnego⁶, to ciągle nie można mówić o w pełni powszechnym dostępie do urządzeń komputerowych, internetu i umiejętności ich wykorzystania w kontak-

⁴ I. Jazurkiewicz, *Wrażliwość jako przedmiot refleksji pedagogicznej*, „Miscellanea” Vol. 23, 2020, nr 4, s. 169.

⁵ Zob. np. R. Czekalski, *J. Tischnera myśl etyczno-społeczna jako polska odmiana „compassio”*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe” t. 35, 2014, nr 1, s. 71 i n.

⁶ Szerzej zob. np. *Społeczeństwo informacyjne – problemy rozwoju*, A. Szewczyk (red.), Warszawa 2007, passim; *Społeczeństwo informacyjne*, J. Papińska-Kacperek (red.), Warszawa 2008, passim; M. Golka, *Bariery w komunikowaniu i społeczeństwo (dez)informacyjne*, Warszawa 2008, s. 90, 92-93; E. Ziemba, *Zrównoważone społeczeństwo informacyjne*, Katowice 2017, passim; K. Polańska, *Modelowa koncepcja kultury informatycznej społeczeństwa*, [w:] *Społeczeństwo informacyjne. Wizja czy rzeczywistość*, L. Haber (red.), t. 1, Kraków 2004, s. 297; *Społeczeństwo informacyjne. Aspekty funkcjonalne i dysfunkcjonalne*, L. Haber, M. Niezgoda (red.), Kraków 2006, passim; M. Lips, J.A. Taylor, F. Bannister (ed.), *Public Administration in the Information Society: Essays on Risk and Trust*, „Information Polity” Vol. 10, 2005, No. 1-2, s. 1 i n.; G. Tianru, *Comparative Political Communication Research in the Digital Epoch: A Typology of National Communication Spaces*, „The Information Society” Vol. 6, 2020, No. 2, s. 59 i n.; S. Haq, *Information Society and Public Administration: The Theoretical Bonding*, „Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences” Vol. 3, 2011, No. 2, s. 320 i n.

tach z administracją publiczną. W dobie, w której transformacja cyfrowa przyspiesza i obserwuje się rosnące zapotrzebowanie na sprawne funkcjonowanie państwa oraz stanowiącą jej istotną część administrację publiczną wykorzystującą instrumenty cyfrowe, wrażliwość społeczna władzy staje się fundamentalnie ważna, tak z etycznego, społecznego, jak i prawnego punktu widzenia. Rozwiązania prawne stają się bowiem swoistego rodzaju probierzem wrażliwości, którą władza powinna się legitymować.

2. Cyfryzacja administracji publicznej

Transformacja cyfrowa *sensu largo* oznacza zmianę jakościową stanowiącą wyzwanie zarówno techniczne (w zakresie przyswajalności zmian bez użytkowników), prawne (odnoszące się do sfery normatywnej), jak i kulturowo-społeczne (ocena wpływu zmian, a także kompetencje informatyczne społeczeństwa). Co więcej, jest to proces wielopłaszczyznowy obejmujący zmiany organizacyjne, instytucjonalne, prawne (w tym proceduralne) i społeczne (odnosi się do każdej sfery życia, a jej przejawem są liczne aplikacje umożliwiające e-zakupy, strumieniowe przesyłanie muzyki, zamawianie posiłków etc).

Współczesne państwa coraz szerzej i częściej wykorzystują przestrzeń wirtualną do świadczenia usług oferowanych przez administrację publiczną. Przyczyn tego stanu jest wiele, w tym także te dotyczące powszechności technologii, konieczność optymalizacji działania organów wykonujących zadania państwa, możliwość wdrożenia nowych usług, otwarcie na oczekiwania społeczne, a także potrzeba dopasowania regulacji do wymagań stawianych przez Unię Europejską. Proces cyfryzacji administracji publicznej wpisuje się zatem w problematykę e-administracji, rozumianej jako „zestaw przedsięwzięć organizacyjnych i technicznych mających na celu wspomaganie realizacji zadań administracji (głównie rządowej i samorządowej) za pomocą narzędzi, środków informatyki, teleinformatyki i automatyki”⁷. Jest to swego rodzaju przejście od rozwiązań analogowych do rozwiązań wykorzystujących technologię cyfrową⁸. Przy czym wyraźnego podkreślenia wymaga, że nie oznacza to prostego przeniesienia usług do sfery elektronicznej czy jedynie automatyzacji istniejących usług czy rejestrów. Cyfryzacja nie polega bowiem na modyfikacji lub przekształceniu dotychczasowych

⁷ R. Tadeusiewicz, *Problemy formowania e-administracji jako składnika społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Od społeczeństwa industrialnego do społeczeństwa informacyjnego*, A. Siwik (red.), Kraków 2007, s. 393.

⁸ Zob. np. D. Chaba, *Warunki cyfryzacji samorządu terytorialnego w Polsce*, „Samorząd Terytorialny” 2021, nr 5, s. 12.

sposobów działania na wersję cyfrową, ale na spojrzeniu na nie z innej perspektywy, którą kreuje nowa cyfrowa technologia. Zatem z jednej strony chodzi o uczynienie ich bardziej dopasowanymi do możliwości społecznych, a z drugiej – bardziej funkcjonalnymi. Osiągnięcie tych celów jest możliwe dzięki stworzeniu odpowiedniej infrastruktury cyfrowej, ale także rozwijaniu umiejętności i wiedzy społeczeństwa, do którego usługi są adresowane. Podstawowym celem tego procesu jest usprawnienie kontaktowania się organów administracji publicznej między sobą oraz z podmiotami zewnętrznymi, jak również przyspieszenie procedur załatwiania spraw urzędowych⁹ obywateli poprzez wykorzystanie narzędzi cyfrowych. Podkreślenia wymaga też fakt, że cyfryzacja administracji publicznej jest procesem, co oznacza, że nie konsumuje się na skutek wprowadzenia jednego aktu normatywnego czy przyjęcia jednorazowo aktu planistycznego określającego cele do zrealizowania w określonym przedziale czasowym. Jest to działanie, które powinno być zaplanowane, sekwencyjne, etapowe, wymagające ciągłej ewaluacji oraz dopasowania do zmieniających się oczekiwań społecznych i możliwości technologicznych. Z pola widzenia nie może przy tym umknąć kwestia zakresu tego procesu, obejmującego sferę wewnętrzną administracji (*back-office*), której przejawem jest chociażby elektroniczne zarządzanie dokumentami (EZD)¹⁰ czy archiwa elektroniczne¹¹, oraz zewnętrzną (*front-office*), czego przykładem są dokumenty elektroniczne adresowane do obywateli (w tym m.in. zaświadczenia, np. z akt ewidencji ludności, o dochodach, wkrótce także o niezaleganiu z podatkami, automatyczne decyzje administracyjne¹²), jak i do organów administracji (np. wnioski wszczynające postępowania administracyjne). Okres pandemii Covid-19 przypomniał tylko o znaczeniu cyfryzacji administracji publicznej, która stanowi nie tylko szansę

⁹ Por. np. D. Grodzka, *E-administracja w Polsce*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne*, D. Grodzka (red.), „Studia BAS” 2009, nr 3(19), s. 59.

¹⁰ Zob. np. A. Ziółkowska, A. Gronkiewicz, *Organizacja pracy biurowej w administracji. Zagadnienia prawne*, Katowice 2014, s. 49-53; J. Adamus-Kowalska, *Wdrażanie systemu Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją w administracji publicznej w kontekście informatyzacji i zarządzania zmianą*, „Archeion” t. 69, 2018, s. 148-175.

¹¹ Zob. np. A. Ziółkowska, A. Gronkiewicz, *op. cit.*, s. 214-216; R. Galuba, *Bazy danych w archiwach państwowych. Podstawy prawne i wykorzystanie praktyczne*, „Człowiek i Społeczeństwo” t. 36, 2013, z. 2, s. 193-213.

¹² W Polsce do tej pory brakuje wystarczającej podstawy prawnej do ich wprowadzenia. Przepis art. 14 § 1 b k.p.a. nie wskazuje na żadne przesłanki dopuszczalności wydania automatycznego aktu administracyjnego. Zob. np. G. Sibiga, *Stosowanie technik informatycznych w postępowaniu administracyjnym ogólnym*, Warszawa 2019, s. 36-39, *Monografie Prawnicze*; F. Geburczyk, *Digitizing the Public Administration and Safeguarding Individual Rights: Automated Decision-Making at the Intersection of the GDPR and Polish Administrative Procedure*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny” 2021, nr 1, s. 99-113. Przykładowo w Niemczech takie akty są wydawane tylko w przypadku, gdy przepisy prawa wprost dopuszczają taką możliwość (zob. § 35 a *Verwaltungsverfahrensgesetz*).

na rozwój i kreatywność, ale i przejaw wdrażania praktycznych rozwiązań nakierowanych na osiągnięcie pożytku publicznego przy zachowaniu odpowiedniego poziomu wrażliwości społecznej władzy.

Wpływ cyfryzacji na działalność władzy publicznej znajduje odzwierciedlenie m.in. w zmianie sposobu komunikacji z obywatelami poprzez stworzenie bardziej przyjaznej przestrzeni wykorzystującej nowoczesne techniki cyfrowo-informatyczne. Jej podstawowym celem jest zorientowanie na potrzeby obywatela, który dzięki dostępności administracji staje się lepiej poinformowany, przy jednoczesnym zachowaniu funkcji gwarancyjnych dla obywatela¹³. W konsekwencji możliwe jest zniesienie granicy oddzielającej państwo od obywatela, a to głównie dzięki szybkiemu przepływowi informacji w obie strony¹⁴. Jednak efektywność tego procesu, którego wyznacznikiem jest dostępność administracji publicznej, wymaga oprócz zmian technologicznych także rozwoju kompetencji cyfrowych urzędników publicznych oraz edukacji cyfrowej społeczności. Miernikiem postępu procesu cyfryzacji administracji publicznej nie powinna bowiem być jedynie skala wdrażania technologii cyfrowych w świadczeniu usług publicznych, lecz również stopień dojrzałości cyfrowej pracowników administracji i obywateli¹⁵. Świadomy i racjonalny ustawodawca dążący do wprowadzenia skutecznych rozwiązań prawnych tworzących swojego rodzaju „środowisko prawne” digitalizacji administracji publicznej nie może popaść w skrajności i musi oprzeć się trendom, które mogą stanowić źródło zagrożeń, takich jak solucjonizm technologiczny¹⁶ (przekonanie, że technologia jest niezbędnym i najbardziej efektywnym rozwiązaniem wszelkich problemów społecznych) oraz techno optymizm, zgodnie z którym postęp technologiczny spowoduje wzmocnienie ludzkiego potencjału i pomoże człowiekowi pokonać jego ludzkie ograniczenia¹⁷, a także rozwiąże wszelkie jego problemy i sprawy¹⁸.

¹³ G. Sibiga, *op. cit.*, s. 23.

¹⁴ Por. M. Ganczar, A. Sytek, *Informatyzacja administracji publicznej. Skuteczność regulacji*, Warszawa 2021, s. 88.

¹⁵ Por. E. Dobrolyubova, *Measuring Outcomes of Digital Transformation in Public Administration: Literature Review and Possible Steps Forward*, „NISPAcee Journal of Public Administration and Policy”, Vol. 14, 2021, No. 1, s. 72.

¹⁶ E. Morozov, *To Save Everything, Click Here: The Folly of Technological Solutionism*, New York, NY 2013, *passim*; L. Taylor, *There Is an App for That: Technological Solutionism as COVID-19 Policy in the Global North*, [w:] *The New Common*, E. Aarts et al. (ed.), New York, NY 2021, s. 209-215, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-65355-2_30 (13.07.2022).

¹⁷ R. Kurzweil, *Nadchodzi osobliwość. Kiedy człowiek przekroczy granice biologii*, przeł. E. Chodkowska, A. Nowosielska, Warszawa 2016, *passim*; J. Danaher, *Techno-Optimism: An Analysis, an Evaluation and a Modest Defence*, „Philosophy & Technology” Vol. 35, 2022, No. 54, <https://link.springer.com/article/10.1007/s13347-022-00550-2> (13.07.2022).

¹⁸ Zob. np. T. Rostain, *Techno-Optimism & Access to the Legal System*, „Georgetown Law Faculty Publications and Other Works” Vol. 148, 2019, No. 1, s. 93, <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/2357> (13.07.2022).

Obie wskazane tendencje pomijają lub nie dostrzegają odmienności i nierówności w dostępie społeczeństwa do nowych technologii i przesądzają o niskim poziomie społecznej wrażliwości.

3. Niewystarczające kompetencje cyfrowe i niepełnosprawność jako przyczyny ekskluzji cyfrowej społeczeństwa

Wykluczenie cyfrowe stanowi jeden z przejawów wykluczenia społecznego rozumianego jako sytuacja uniemożliwiająca lub poważnie utrudniająca jednostce bądź grupie społecznej pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej¹⁹ oraz życia społeczno-kulturalnego i politycznego. W literaturze przedmiotu prezentuje się wiele prób zdefiniowania wykluczenia cyfrowego (*digital divide*) mającego swoje źródła w uwarunkowaniach społeczno-demograficznych²⁰. Obecnie pojawia się nawet kategoria drugiego etapu wykluczenia, zwanego *second level digital divide*, odnoszącego się do motywacji i umiejętności internetowych²¹, a także trzeciego poziomu wykluczenia cyfrowego²² związanego z nierównościami wynikającymi z dostępu do zasobów internetu. Można zatem przyjąć, że ekskluzja cyfrowa to zarówno przepaść między posiadającymi i nieposiadającymi dostęp do sieci, jak i kwestia jego dostępności, ceny czy jakości, a także inne czynniki, takie jak umiejętności cyfrowe oraz dysponowanie odpowiednim sprzętem. Jest to rodzaj nierówności ekonomicznej i społecznej w zakresie dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz korzystania z nich. Wykluczenie to nie kończy się wraz z fizycznym dostępem do nowinek, ale zaczyna się w tym miejscu, gdyż zachodzi potrzeba umiejętności korzy-

¹⁹ Zob. L. Frąckiewicz, *Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej*, [w:] *Wykluczenie społeczne*, L. Frąckiewicz (red.), Katowice 2005, s. 11.

²⁰ Zob. np. K. Doktorowicz, *Europejskie społeczeństwo informacyjne w unijnej polityce regionalnej. Nierówności i szanse*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne: Aspekty funkcjonalne...*, s. 52; W. Brown, *The Digital Divide*, [w:] *Learning in the Digital Age*, T. Asino (ed.), Oklahoma, OK 2002; P. Attewell, *The First and Second Digital Divides*, „Sociology of Education” Vol. 74, 2001, s. 252-259; J. van Dijk, *Digital Divide: Impact of Access* [w:] *The International Encyclopedia of Media Effects*, P. Rössler, C.A. Hoffner, L. van Zoonen (ed.), Chichester 2017, s. 1-11; W. Tomczyńska, *Digital Exclusion: Definitions, Causes, Countermeasure*, „Adeptus” 2017, No. 10, <https://ispan.waw.pl/journals/index.php/adeptus/article/download/a.1503/3481> (7.07.2022).

²¹ M. Seong-Jae, *From the Digital Divide to the Democratic Divide: Internet Skills, Political Interest, and the Second-Level Digital Divide in Political Internet Use*, „Journal of Information Technology & Politics” Vol. 7, 2010, s. 22-35.

²² A. Scheerder, A. van Deursen, J. van Dijk, *Determinants of Internet Skills, Uses and Outcomes: A Systematic Review of the Second- and Third-Level Digital Divide*, „Telematics and Informatics” Vol. 34, 2017.

stania z rozwiązań cyfrowych. Globalizacja i jej konsekwencje w postaci zwiększenia wykorzystania nowych technologii, a także zmiany sposobu komunikowania się multiplikują ekskluzję społeczną²³. Paradoksalnie zatem nowe rozwiązania technologiczne i cyfrowe, które mogłyby przyczynić się do wyrównania szans społecznych i stanowić antidotum na marginalizację społeczeństwa, stają się jedną z jej przyczyn, co wynika m.in. z braku pełnej dostępności nowych technologii dla wszystkich obywateli lub nieumiejętności ich wykorzystania.

Podział społeczeństwa wywołany problemem e-wykluczenia jego części jest zjawiskiem wynikającym z wielu czynników, wśród których należy wymienić przyczyny techniczne, np. dostęp do szerokopasmowego internetu, do urządzeń obsługujących konkretne aplikacje, przy pomocy których można skorzystać z e-usługi, oraz przyczyny osobnicze, do których należy biegłość poruszania się w wirtualnej rzeczywistości, niechęć do internetu jako takiego (tzw. autowykluczenie) czy dysfunkcje²⁴. Najczęściej jako powód wykluczenia cyfrowego wskazuje się ubóstwo, miejsce zamieszkania, wykształcenie, niepełnosprawność²⁵, wiek²⁶, płeć, a także nienadążanie za rozwojem technologicznym²⁷ (co może wynikać z ograniczeń intelektualnych o charakterze chorobowym, wynikających z wieku oraz niechęci) czy brak kompetencji cyfrowych. Na potrzebę rozwoju tych ostatnich zwrócono uwagę w *Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/694 z dnia 29 kwietnia 2021 r. ustanawiającym program „Cyfrowa Europa” oraz uchylającym decyzję (UE) 2015/2240*²⁸, w którym wśród propozycji rozwiązań pięciu istotnych paneuropejskich kwestii znalazła się właśnie potrzeba poprawy kompetencji cyfrowych i optymalne wykorzystanie zdolności

²³ No. 8, s. 1607-1624; M. Ragnedda, H. Kreitem, *The Three Levels of Digital Divide in East EU Countries*, „World of Media. Journal of Russian Media and Journalism Studies” 2018, No. 4, s. 22 i n.

²⁴ A. Ziółkowska, *op. cit.*, s. 856-857.

²⁵ Np. K. Gawrol, *Stopień umiejętności korzystania z technologii cyfrowych a wykluczenie społeczne na przykładzie osób niepełnosprawnych, starszych i ubogich*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” t. 58, 2019, nr 2, s. 54-57.

²⁶ Np. E. Donat, R. Brandtweiner, J. Kerschbaum, *Attitudes and the Digital Divide: Attitude Measurement as Instrument to Predict Internet Usage*, „Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline” Vol. 12, 2009, s. 38-56; S.E. Korupp, M. Szydlík, *Causes and Trends of the Digital Divide*, „European Sociological Review” Vol. 21, 2005, No. 4, s. 409-422.

²⁷ A. Dąbrowska, M. Janoś-Kresło, A. Wódkowski, *E-usługi a społeczeństwo informacyjne*, Warszawa 2009, s. 38; D. Batorski, *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne*, D. Grodzka (red.), „Studia BAS” 2009, nr 3(19), s. 245 i n.; E. Widawska, E. Wysocka, Z. Wieczorek, *Wyznaczniki wykluczenia cyfrowego i dostępności stron internetowych instytucji publicznych*, Częstochowa 2014, s. 14.

²⁸ *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/694 z dnia 29 kwietnia 2021 r. ustanawiające program „Cyfrowa Europa” oraz uchylające decyzję (UE) 2015/2240*, Dz.Urz. UE 2021, L 166/1.

cyfrowych. W Polsce, jak wskazują wyniki kontroli NIK²⁹, mimo tego, że kompetencje cyfrowe obywateli rosną, to i tak niemal połowa społeczeństwa nie posiada podstawowych i wyższych umiejętności w tym zakresie. Potwierdzają to także dane z Raportu Komisji Europejskiej o postępie cyfrowym *Indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego DESI na 2021 r. Polska*, który wskazuje, że choć nasz kraj nie znajduje się na końcu rankingu państw unijnych, w których obywatele w wieku 16-74 wykorzystują internet do kontaktów z administracją publiczną³⁰, to mimo to jest jeszcze wiele do zrobienia przez władze państwowe, gdyż 56% Polaków nie ma kompetencji cyfrowych na poziomie podstawowym. Z danych Eurostatu³¹ za 2021 r. wynika, że w UE w 2021 r. 54% osób w wieku od 16 do 74 lat posiadało przynajmniej ogólne umiejętności cyfrowe. Najwyższe kompetencje występują w Holandii i Finlandii (po 79%), Polsce (43%), a najmniejsze w Bułgarii (31%) i Rumunii (28%). Gdy weźmiemy pod uwagę te dane, nie powinno dziwić, że w komunikacie *Cyfrowy Kompas na 2030 r.: europejska droga w cyfrowej dekadzie*³² UE wyznaczyła cel, aby do 2030 r. 80% obywateli UE w wieku 16-74 lat posiadało co najmniej podstawowe umiejętności cyfrowe. Polskie władze także podejmują działania w tym zakresie. Są one prowadzone m.in. przez gminy (akcje promujące korzystanie z narzędzi informatycznych, niektóre gminy wdrażają projekt „Cyfrowa Gmina”³³, w ramach którego środki pieniężne są przeznaczane m.in. na edukację cyfrową pracowników gminy), Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii³⁴ (opracowanie trzech aktów planistycznych zwiększających kompetencje cyfrowe społeczeństwa: „Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa na

²⁹ Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli działania organów administracji publicznej na rzecz podnoszenia kompetencji cyfrowych społeczeństwa*, KAP.430.017.2021, nr ewid. 182/2021/P/21/003/KAP, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,25577,vp,28343.pdf> (6.07.2022).

³⁰ Prym w tym zakresie wiodą takie państwa jak Dania, Finlandia i Niemcy, gdzie ponad 90% obywateli wykorzystuje instrumenty informatyczne do kontaktu z administracją. Najbardziej słabiej sytuacja ta wygląda w Rumunii, Bułgarii i we Włoszech – mniej niż 40% społeczeństwa korzysta z narzędzi informatycznych, kontaktując się z administracją publiczną, zob. <https://cyberpolicy.nask.pl/indeks-gospodarki-cyfrowej-i-spolesczenstwa-cyfrowego-desi-2021/> (6.07.2022).

³¹ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220330-1> (11.07.2022).

³² Komisja Europejska, *Cyfrowy Kompas na 2030 r.: europejska droga w cyfrowej dekadzie*, Bruksela, 9.03.2021, COM(2021) 118 final.

³³ Jest finansowany z Funduszy Europejskich w ramach programu React-EU, a jego adresatami są wszystkie gminy w Polsce. Obecnie w projekcie bierze udział 681 gmin (na 2477 uprawnionych) – <https://cyfrowagmina.info/o-projekcie> (6.07.2022).

³⁴ Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii w czerwcu 2021 r. przejęło kompetencje Ministerstwa Cyfryzacji.

lata 2019-2022”³⁵ – zgodnie z którym celem działania państwa i jego organów w tym zakresie są dwie nierozzerwalnie powiązane ze sobą kwestie: zwiększenie kompetencji cyfrowych obywateli, a w konsekwencji skuteczniejsze przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – „Program Rozwoju Talentów Informatycznych na lata 2019-2029” i projekt „Programu Rozwoju Kompetencji Cyfrowych do 2030 r.” – niewdrożony), Ministerstwo Edukacji i Nauki [m.in. szkolenia podnoszące kompetencje cyfrowe nauczycieli i nauczycieli akademickich, lekcje informatyki w klasach I-III), Kancelarię Prezesa Rady Ministrów (np. projekt „Akademia Innowacyjnych Zastosowań Technologii Cyfrowych” (AI-Tech)] oraz Centrum Projektów Polska Cyfrowa. Działania te, choć ważne i potrzebne, wydają się jednak niewystarczające, nie przekładają się bowiem na poprawę kompetencji cyfrowych obywateli. Brakuje przy tym jednego organu, który byłby odpowiedzialny za koordynowanie, monitorowanie i wspieranie innych podmiotów w realizacji tego zadania.

Obok braku wystarczających kompetencji cyfrowych przyczyn e-wykluczenia można dopatrywać się także w dysfunkcjach związanych z niepełnosprawnością (np. osoby niewidzące, niedowidzące czy pozbawione kończyn). Z tego powodu problem wykluczenia cyfrowego społeczeństwa, pogłębiający się w związku z cyfryzacją administracji publicznej, jest monitorowany, zwłaszcza w kontekście osób starszych³⁶ i z niepełnosprawnością³⁷. Troska o usuwanie barier wpływających na ekskluzję cyfrową przejawia się także w zaproponowanej przez Komisję Europejską w styczniu 2022 r. deklaracji w sprawie praw i zasad cyfrowych³⁸. Jej treść składa się z sześciu rozdziałów odnoszących się do: umieszczenia ludzi i ich praw w centrum cyfrowej transformacji; wspierania solidarności i integracji; zapewnienia wolności wyboru w internecie; wspierania uczestnictwa w cyfrowej przestrzeni publicznej; zwiększenia bezpieczeństwa,

³⁵ Uchwała nr 1/2014 Rady Ministrów z dnia 8 stycznia 2014 r. w sprawie przyjęcia programu rozwoju „Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa”, RM-111-241-13, <https://mc.bip.gov.pl/fobjects/download/12949/pzip-u-rm-pdf.html> (9.04.2023).

³⁶ Tymczasem dane Eurostatu za 2020 r. wskazują, że 88% obywateli UE w wieku 16-74 lat deklarowało, że korzystało z internetu w ciągu ostatnich trzech miesięcy. Dania odnotowała najwyższy odsetek (94%) osób w wieku 65-74 lat, które korzystały z sieci w ciągu ostatnich trzech miesięcy, następnie uplasował się Luksemburg i Szwecja (po 91%). Polscy seniorzy korzystali z internetu w około 40% (nieco mniej niż Włosi, a więcej niż Portugalczycy).

³⁷ Np. badania przeprowadzone w 2014 r. w ramach projektu „Polska Akademia Dostępności” realizowanego przez Fundację Widzialni dofinansowanego przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji w ramach zadania publicznego „Działania na rzecz poprawy dostępności zasobów i serwisów internetowych dla osób niepełnosprawnych i seniorów”, <https://widzialni.org/download/dostepnosc-stron-internetowych-ze-szczegolnym-uwzglednieniem-potrzeb-podmiotow-realizujacych-zadania-publiczne-1420577848.pdf> (9.07.2022).

³⁸ *European Digital Rights and Principles*, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-principles> (11.07.2022).

ochrony i upodmiotowienia jednostek oraz promowania zrównoważonego rozwoju cyfrowej przyszłości. Sygnatariusze deklaracji zobowiązują się do podejmowania działań zapobiegających wykluczeniu spowodowanym transformacją cyfrową, przede wszystkim w zakresie łączności (zapewnienie dostępu do doskonałej łączności dla wszystkich, na zasadzie niedyskryminacji ze względu na miejsce zamieszkania lub dochody) i edukacji cyfrowej (m.in. poprzez stworzenie każdemu możliwości dostosowania się do zmian wywołanych cyfryzacją). W szczególności atencją w działaniach przeciwykluczeniowych mają zostać objęte osoby starsze, z niepełnosprawnościami lub zmarginalizowane i słabsze.

Zasadnym wydaje się podkreślenie, że nowe rozwiązania w administracji publicznej budujące obraz administracji cyfrowej muszą mieć swoje granice. Przeniesienie całej administracji publicznej przy jej szerokim spektrum działania nie jest możliwe. Nie chodzi przy tym wyłącznie o ograniczenia natury technicznej czy technologicznej, ale też o te tkwiące w dostępności do tych nowinek oraz przeszkody, których źródłem są niewystarczające kompetencje informatyczne społeczeństwa (medialne i merytoryczne)³⁹, czy trudności wynikające z niepełnosprawności, co czyni problem wykluczenia cyfrowego zjawiskiem wciąż aktualnym. Ekskluzja ta, bez względu na swoje źródło, przekłada się na inne formy wykluczenia społecznego, w tym skutkuje wykluczeniem informacyjnym, co ma szczególne znaczenie w aspekcie jednostkowym. Zadaniem państwa i jego organów jest niwelowanie barier i przyczyn wykluczenia cyfrowego. Ma to kardynalne znaczenie przede wszystkim społeczne, lecz także gospodarcze. Skuteczność działania w tym zakresie wymaga wrażliwości władzy oraz pogłębionych badań pozwalających na rzetelną ocenę skali trudności dla poszczególnych grup społecznych w dostępie do usług świadczonych przez administrację publiczną w formule cyfrowej.

4. Wpływ prawa międzynarodowego i unijnego na dostępność cyfrową w Polsce

Dane Eurostatu za 2020 r. wskazują, że 47%⁴⁰ obywateli UE uzyskało informacje ze stron internetowych administracji publicznej, co stanowi wzrost w porównaniu z rokiem 2008 o 14%. Najliczniej taki sposób wykorzystują osoby w wieku 25-34 lat – 59%,

³⁹ J. van Dijk, *Ewolucja wykluczenia cyfrowego. Od dostępu po kompetencje i użytkowanie*, [w:] *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki badań*, M. Pokrzywa, S. Wilk (red.), Rzeszów 2013, s. 220.

⁴⁰ ec-europa-eu (11.07.2022).

najmniej licznie zaś osoby w wieku 65–74 lat – tylko 26%. W 2020 r. najwyższy odsetek osób korzystających ze stron internetowych organów publicznych w celu uzyskania informacji odnotowano w Danii (89%), Finlandii (85%), Holandii (81%) i Szwecji (79%). Najmniejszy zaś w Rumunii – tylko 10% obywateli, a we Włoszech tylko 19%. W Polsce natomiast jedynie 27%. W obliczu tych danych rodzi się pytanie o przyczyny tego stanu, a jednocześnie aktualizuje się postulat, zgodnie z którym każdy powinien mieć możliwość łatwego korzystania i przeglądania informacji na stronie internetowej lub w aplikacji. Wszelkie rozwiązania cyfrowe wykorzystywane przez administrację publiczną w kontaktach z obywatelami muszą spełniać kilka wymogów, wśród których za szczególnie istotne należy uznać łatwość (intuicyjność) i wygodę użytkowania, dostępność przy użyciu różnych urządzeń i gwarancję bezpieczeństwa dla obywateli⁴¹, ale także kompletność i efektywność⁴². Dostępność cyfrowa (*accessibility*) może być przy tym ujmowana *sensu stricto* jako fizyczny dostęp do internetu, sprzętu, aplikacji, oraz *sensu largo* jako umiejętność i kompetencje, świadomość i intencjonalność korzystania z rozwiązań cyfrowych, a w odniesieniu do nich łatwość użycia. Rolą ustawodawcy jest monitoring i właściwa regulacja prawna gwarantująca zapewnienie administracji publicznej dostępności swoich systemów na zasadach równości wszystkich ze szczególną dystynkcją tych, którzy są narażeni na wykluczenie cyfrowe.

W prawie międzynarodowym na potrzebę dostępności zwrócono uwagę w *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r.*⁴³ W art. 9 wskazuje się ją jako jedną z zasad ogólnych, wymagającą podjęcia przez państwo działań w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami, na zasadzie równości, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, a także do innych urządzeń i usług powszechnie dostępnych na obszarach miejskich i wiejskich. W tym kontekście należy przyjąć, że obowiązek dostępności to „zobowiązanie należytej staranności przy zastrzeżeniu, że zaniechanie dołożenia staranności według Komitetu ONZ może być przedmiotem zarzutu w przypadku dowolnej formy odmowy dostępności”⁴⁴. Dostępność przy tym może być potraktowana jako prawo człowieka

⁴¹ Szerzej zob. np. Z. Stępnakowski, *Administracja elektroniczna*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne – problemy rozwoju*, A. Szewczyk (red.), Warszawa 2007, s. 51–52.

⁴² Por. J. Zadrozny, *Dostępne WWW*, Kraków 2007, s. 5–7, <http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/dostepnosc-serwisow-internetowych/Dostepne%20www.pdf> (10.04.2023).

⁴³ Dz.U. 2012, poz. 1169 ze zm.

⁴⁴ H. Markiewicz-Hoyda, *Prawna analiza koncepcji dostępności (accessibility)*, „Państwo i Prawo” 2022, z. 3, s. 117–118.

o dwoistej naturze⁴⁵, z jednej strony to prawo człowieka jako takie, a z drugiej dostępność to instrument realizacji praw człowieka⁴⁶. Konwencja stanowiła impuls do podjęcia dalszych rozwiązań. Potrzeba dostępności cyfrowej stanowi bowiem istotny problem dostrzegany w UE, czego przejawem jest *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2102 z dnia 2 grudnia 2016 r. w sprawie dostępności stron internetowych i aplikacji mobilnych organów sektora publicznego*⁴⁷. Jej głównym celem stało się zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami równego dostępu do informacji i usług sektora publicznego. Innowacyjna administracja publiczna musi zapewnić wszystkim obywatelom szybkie i wysokiej jakości usługi. Oznacza to konieczność zrewidowania dotychczasowych procedur i usług z perspektywy cyfrowej oraz zagwarantowanie społeczeństwu swobodnego dostępu do danych i usług. Nie bez znaczenia w kontekście dostępności jest także *Dyrektywa 2019/822 Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie wymogów dostępności produktów i usług* (tzw. Europejski Akt o Dostępności)⁴⁸, której nadrzędnym celem jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu wynikającemu z niedostępności produktów i usług, co z kolei implikuje powstawanie ograniczeń i barier w zakresie samodzielnego korzystania z nich przez osoby ze szczególnymi potrzebami, w tym te z niepełnosprawnościami lub ograniczeniami funkcjonalnymi. Wdrożenie dyrektywy nastąpi w drodze ustawy o dostępności niektórych produktów i usług⁴⁹, która określi obowiązki w zakresie dostępności podmiotów gospodarczych.

Podkreślenia wymaga, że dostępność stron i treści internetowych dla osób z niepełnosprawnością jest możliwa dzięki wdrażaniu międzynarodowego standardu technicznego WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines). Akt ten stanowi jedynie zbiór zaleceń, których podstawą są cztery zasady: postrzegalności, funkcjonalności, zrozumiałości i kompatybilności, które następnie zostały rozwinięte w aktach

⁴⁵ Zob. np. K. Roszewska, *Accessibility – One of the Human Rights or the Means of Their Implementation*, „Prawo i Więź” 2021, nr 3(37), s. 159; A. Broderick, *Of Rights and Obligations: The Birth of Accessibility*, „The International Journal of Human Rights” Vol. 24, 2020, s. 394.

⁴⁶ Stanowisko takie znajduje potwierdzenie np. w opinii z 14 lutego 2013 r. nr 2014/C 177/03: Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, *Dostępność jako prawo człowieka dla osób niepełnosprawnych*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C._2014.177.01.0015.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2014%3A177%3ATOC (14.07.2022). O odrzuceniu takiego podejścia do prawa do dostępności pisze np. G.M. Greco, *On Accessibility as a Human Right, with an Application to Media Accessibility*, [w:] *Researching Audio Description. New Approaches*, A. Matamala, P. Orero (ed.), Palgrave 2016, s. 13.

⁴⁷ Dz.Urz. UE, 2016, L 327.

⁴⁸ Dz.Urz. UE 2019, L 151/70, s. 70.

⁴⁹ Projekt ustawy o numerze UC119 znajduje się na stronie RCL: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12358257/katalog/12865990#12865990> (13.07.2022).

uzupełniających: *Understanding WCAG 2.0* oraz *Techniques for WCAG 2.0, WCAG 2.1, WCAG 2.2, WCAG 3.0, „Silver”*.

W Polsce dostępność cyfrowa stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych została unormowana w ustawie z dnia 4 kwietnia 2019 r.⁵⁰ Akt ten nakłada na podmioty obowiązek zapewnienia dostępności cyfrowej przez spełnienie przez ich strony internetowe lub aplikacje mobilne wymagań WCAG 2.1, *ut supra*. Ustawa reguluje m.in. w art. 2 zakres podmiotowy jej stosowania, a także wyłączenia podmiotowe i przedmiotowe (art. 3), zakres przedmiotowy dostępu cyfrowego (art. 8), dostęp alternatywny (art. 6), deklarację dostępności (art. 10-11), procedurę żądania zapewnienia dostępności cyfrowej (art. 18), a także kary dla podmiotu publicznego naruszającego przepisy ustawy (art. 19). Obecnie procedowana jest nowelizacja ustawy⁵¹, która ma doprowadzić do doprecyzowania m.in. kwestii technicznych dotyczących deklaracji dostępności obowiązkowo zamieszczanych na stronie internetowej, a także potraktowania katalogu, o którym mowa w art. 8, określającego zakres zapewnienia dostępności cyfrowej przez podmiot publiczny jako minimalny, a nie wyłączny, enumeratywny.

Innym ważnym krajowym krokiem ku zwiększaniu dostępności *largo* – nie tylko tej cyfrowej – jest *Ustawa z 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami*⁵². W ustawie tej w art. 2 w pkt 2 zawarto legalną definicję dostępności, przez którą rozumie się także dostępność cyfrową obok dostępności architektonicznej oraz informacyjno-komunikacyjnej. Wskazano na minimalne wymagania służące zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, które w zakresie dostępności informacyjno-komunikacyjnej obejmują:

1. obsługę z wykorzystaniem środków wspierających komunikowanie się, o których mowa w art. 3 w pkt 5 *Ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się*⁵³ lub przez wykorzystanie zdalnego dostępu on-line do usługi tłumacza przez strony internetowe i aplikacje;
2. instalację urządzeń lub innych środków technicznych do obsługi osób słabosłyszących, w szczególności pętli indukcyjnych, systemów FM lub urządzeń działających dzięki innym technologiom, których celem jest wspomaganie słyszenia;

⁵⁰ Dz.U. 2019, poz. 848 ze zm.

⁵¹ 29 października 2021 r. projekt został przekazany do uzgodnień międzyresortowych, opiniowania i konsultacji publicznych, jest dostępny na stronie RCL: <https://legislacja.gov.pl/projekt/12352867/katalog/12825620#12825620> (27.07.2022).

⁵² Dz.U. 2020, poz. 1062 ze zm. Wskazać należy, że w uzasadnieniu do ustawy do kręgu osób ze szczególnymi potrzebami oprócz tych z całym spektrum niepełnosprawności zaliczono także kobiety w ciąży, osoby z dziećmi, seniorów, a także osoby z dużym bagażem, zob. *Uzasadnienie*, s. 7.

⁵³ Dz.U. 2017, poz. 1824.

3. zapewnienie na stronie internetowej danego podmiotu informacji o zakresie jego działalności – w postaci elektronicznego pliku zawierającego tekst odczytywalny maszynowo, nagrania treści w polskim języku migowym oraz informacji w tekście łatwym do czytania.

W uzasadnieniu ustawy⁵⁴ wskazano, że jednym z kluczowych zadań państwa jest usuwanie barier i zapewnienie dostępności dla wszystkich obywateli, w tym przede wszystkim osób doświadczających trudności w mobilności czy percepcji. Realizacja tych zadań ma stanowić konkretyzację zasady sprawiedliwości społecznej. Ustawa ma bowiem przeciwdziałać wykluczeniu osób, których potrzeby są szczególne i zapewnić im dostępność przestrzeni publicznej, także tej cyfrowej.

Istotnym narzędziem planistycznym w zakresie dążenia do zwiększenia dostępności jest rządowy program „Dostępność Plus 2018-2025”, który w sposób kompleksowy koncentruje się na dostępności, a jego rezultatem powinno być podniesienie jakości życia osób ze szczególnymi potrzebami zagrożonych ekskluzją. Spektrum osób, dla których administracja publiczna ma się otworzyć, jest szerokie i nie obejmuje wyłącznie osób z niepełnosprawnością sensoryczną, np. dotyczącą wzroku, z niepełnosprawnością manualną, ale także osoby z niepełnosprawnością intelektualną, osoby starsze z upośledzeniem pamięci, osoby z chorobami psychicznymi (np. depresja, zaburzenia lękowe) czy z osoby z nadpobudliwością psychoruchową. Podkreśla się także, że jednym z filarów programu jest konkretyzacja zasady pomocniczości państwa wszystkim grupom społecznym poprzez budowę przyjaznej przestrzeni publicznej. W ramach programu ówczesne Ministerstwo Cyfryzacji we współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji uruchomiło w 2019 r. projekt PO WER⁵⁵: „Dostępność cyfrowa stron jednostek samorządu terytorialnego – zasoby, szkolenia, walidatory”, rozpoczęto także szkolenia z zakresu dostępności cyfrowej przez Fundację Widzialni oraz Utilitię, Fundację Instytutu Rozwoju Regionalnego i Spółdzielnię Socjalną FADO. Utworzono stronę internetową „Polska Akademia Dostępności”, która zawiera treści dotyczące dostępności cyfrowej oraz informacje o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych⁵⁶. Uruchomiono ponadto portal „Dostępność Cyfrowa”, gdzie obok regulacji prawnych znalazły się także tzw. dobre praktyki. Co istotne, w ramach wspomnianego programu dokonano przeglądu dostępności cyfrowej losowo wybranej próby 835 stron www pod kątem

⁵⁴ Druk nr 3579, s. 1, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3579> (14.07.2022).

⁵⁵ Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój.

⁵⁶ Sprawozdanie z realizacji rządowego programu „Dostępność Plus 2018-2025” według stanu na 31 grudnia 2019 r., https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/101365/Sprawozdanie_realizacja_2019.pdf (14.07.2022).

deklaracji dostępności i opracowano zbiorcze zestawienie wszystkich błędów, jakie wykazano. Analizę taką należy ocenić pozytywnie i uznać za potrzebną.

Wdrożenie cyfryzacji administracji publicznej wymaga od ustawodawcy zachowania balansu między wyborem adekwatnych instrumentów technicznych, które usprawniają kontakt z podmiotem zewnętrznym (obywatelami), a potrzebami, możliwościami i kompetencjami tych ostatnich. Osiągnięcie tego celu jest procesem złożonym oraz wielowymiarowym, zaczynając od edukacji podnoszącej kompetencje cyfrowe, zmiany nastawienia społeczeństwa do nowych rozwiązań technicznych, przez ich popularyzację i ograniczanie barier technicznych. Budowa krajowego systemu prawnego zmierzającego do zmniejszenia, a ostatecznie wyeliminowania ekskluzji cyfrowej wynika przede wszystkim z konieczności dopasowania polskiego prawa do wymagań unijnych. To potrzeba unifikacji prawa, a nie wrażliwość władzy publicznej, w tym przypadku władzy ustawodawczej, stanowi zarówno prąźnik, jak i kierunek prac legislacyjnych.

5. Wrażliwość społeczna (doświadczenia) wybranych państw europejskich w zakresie dostępności cyfrowej

Organy unijne⁵⁷ oraz władze publiczne krajów tworzących wspólnotę UE z uwagi na konieczność zaspakajania potrzeb obywateli, zwłaszcza tych narażonych na ekskluzję cyfrową, wykazują troskę o zagwarantowanie im dostępności cyfrowej usług świadczonych przez administrację publiczną. Oprócz dostrzegania wzrostu znaczenia wykorzystania aplikacji mobilnych w tym zakresie podejmuje się działania o zróżnicowanym charakterze i przyjmuje rozwiązania prawne zmierzające do zwiększenia dostępności usług publicznych wszystkim użytkownikom, gwarantując tym samym odpowiednie warunki dostępu cyfrowego oraz równe szanse. Doświadczenia państw unijnych w tej dziedzinie są zróżnicowane. Często rozwiązania legislacyjne poprzedzane są analizą potrzeb społecznych w zakresie dostępności. Przykładowo w Portugalii przeprowadzono badania dotyczące stanu dostępności w portugalskich aplikacjach mobilnych – po to, aby

⁵⁷ Przegląd unijnych aktów normatywnych pozwala twierdzić, że troska o zagwarantowanie dostępności cyfrowej informacji i usług obywatelom UE jest jak najbardziej prawdziwa i aktualna. Przykładem, oprócz wyżej wskazanych, może być także dążenie do wdrożenia środkowoeuropejskiego portalu internetowego oraz zapewnienie dostępu do ponad dwudziestu kluczowych usług z *Rozporządzenia UE 2018/1724 w sprawie ustanowienia jednolitego europejskiego portalu cyfrowego* („Your Europe”). Wdrożenie tego portalu będzie implikowało likwidację luk jakościowych, dostęp transgraniczny i przyjazność dla użytkownika oraz podniesie świadomość użytkowników na temat istniejących usług on-line. Wyliminuje również dyskryminację, a także upowszechni wiedzę na temat przepisów i wymogów, wynikających z prawa Unii lub prawa krajowego.

stworzyć adekwatne instrumenty prawne, które sprawią, że będą one bardziej dostępne dla wszystkich obywateli⁵⁸. Takie działanie należy ocenić ze wszelkich miar pozytywnie. Rolą racjonalnego ustawodawcy jest rozeznanie się w potrzebach, by móc należycie i – na tyle, na ile to możliwe – kompleksowo oraz współmiernie do nich unormować określoną materię, a także właściwie określić grupę zagrożoną wykluczeniem i do niej skierować ofertę wyrównującą szanse na dostęp cyfrowy.

Wskazać należy, że w wielu krajach mimo podjętych działań w zakresie dostępności cyfrowej uznaje się je za niewystarczające. Tak jest we Włoszech, gdzie dostępność stron internetowych włoskiej administracji publicznej reguluje ustawa nr 4 z 9 stycznia 2004 r.⁵⁹, zawierająca regulacje ułatwiające dostęp osobom z niepełnosprawnością do narzędzi informatycznych oraz rozporządzenie ministra z 8 lipca 2005 r.⁶⁰ Sama regulacja wydaje się niewystarczającą i postuluje się, aby rząd przyspieszając transformację cyfrową administracji publicznej, wdrożył działania korygujące. Jest to o tyle zasadne, że do 2020 r. wiele systemów i stron internetowych zostało zbudowanych przy użyciu przestarzałych technologii, z niewystarczającą dbałością o potrzeby użytkownika, słabą integracją i często brakiem interoperacyjności⁶¹, co rodzi problemy z ich dostępnością. W związku z tym sugeruje się, aby wszystkie aplikacje do świadczenia usług publicznych ze sobą współpracowały, pozwalając obywatelowi w sposób bezpieczny wprowadzić dane do systemu tylko raz. Warto jednak podkreślić, że nie można z pola widzenia utracić konieczności zagwarantowania cyfrowej dostępności oraz popularyzacji nowych, informatycznych rozwiązań wśród Włochów, na co wskazują dane Eurostatu, *ut supra*.

W innych krajach proces cyfryzacji administracji publicznej jest zintegrowany. Przykładowo w Niemczech już w 2017 r. przyjęto ustawę o dostępie on-line do usług administracyjnych (*Gesetz zur Verbesserung des Onlinezugangs zu Verwaltungsleistungen*⁶²) stanowiącą podstawę budowania cyfrowej administracji przyszłości. Na jej podstawie wszystkie organy administracji rządowej i samorządowej są obowiązane

⁵⁸ M. Carneiro et al., *Accessibility in Mobile Applications of Portuguese Public Administration*, New York, NY 2019, *passim*.

⁵⁹ „Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana”, 17.01.2004 r., nr 13.

⁶⁰ „Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana. Serie Generale”, 8.08.2005 r., nr 183.

⁶¹ D. Battisti, *The Digital Transformation of Italy's Public Sector: Government Cannot Be Left Behind!*, „JeDEM. eJournal of eDemocracy & Open Government” Vol. 12, 2020, No. 1, s. 30. Wcześniej takie badanie było prowadzone w 2014 r. i zostało opublikowane: O. Gambino, R. Pirrone, F. di Giorgio, *Accessibility of the Italian Institutional Web Pages: A Survey on the Compliance of the Italian Public Administration Web Pages to the Stanca Act and Its 22 Technical Requirements for Web Accessibility*, „Universal Access in the Information Society” Vol. 15, 2014, No. 2, s. 305 i n.

⁶² Ustawa z 14.08.2017 r. – *Gesetz zur Verbesserung des Onlinezugangs zu Verwaltungsleistungen*, <https://www.gesetze-im-internet.de/ozg/BJNR313800017.html> (dostęp: 9.07.2022 r.). Wspólne zobowiązania dotyczące wdrożenia OZG zostały określone przez rząd i landy w *Umowie admini-*

do oferowania usług administracyjnych również w formie cyfrowej za pośrednictwem portali administracyjnych do końca 2022 r. Z przeprowadzonych analiz wynika, że wdrożenie ustawy umożliwi korzystanie z blisko 600 usług publicznych w formie on-line. W niemieckiej doktrynie podkreśla się, że miarą sukcesu ustawy ma być jednak nie tyle sprowadzenie usług do postaci cyfrowej, ale poziom ich akceptacji i satysfakcji użytkowników⁶³. Takiej wrażliwości społecznej władzy należy oczekiwać.

Warto także wskazać na doświadczenia szwedzkie, a to w kontekście sygnalizowanej potrzeby powołania w Polsce jednego organu, do którego kompetencji należałoby nadzorowanie procesu cyfryzacji i problemów z nim związanych. W Szwecji utworzono bowiem agencję – Agency for Digital Government – której zadaniem jest dostarczanie rządowi danych i analiz istotnych z punktu widzenia rozwoju cyfryzacji społeczeństwa i administracji publicznej. Zajmuje się ona także kompleksową analizą i monitoringiem cyfryzacji gmin i regionów oraz „dojrzałości cyfrowej” władz państwowych. Ponadto nadzoruje przestrzeganie przez władze publiczne ustawy o dostępie do cyfrowych usług publicznych z 22 listopada 2018 r.⁶⁴ Skoncentrowanie w rękach jednego organu wskazanych kompetencji wydaje się dobrym rozwiązaniem. Bez znaczenia przy tym jest jego charakter, tzn. czy będzie to organ administracji rządowej typu pełnomocnik rządu czy nowa agencja.

6. Podsumowanie

Transformacja cyfrowa to główny nurt rozwoju społeczno-gospodarczego współczesnych państw, który wiąże się zarówno z korzyściami, jak i ryzykami (np. polegającymi na niewłaściwym wyborze priorytetów cyfryzacji: ilość istotniejsza od jakości usług on-line). Cyfryzacja administracji publicznej zorientowanej na obywatela, stanowiąc jedno z kluczowych zagadnień nowoczesnych państw, stawia przed władzą nowe wyzwania, ale wymaga też troski zwłaszcza o grupy społeczne, które w wyniku tych zmian narażone są na ekskluzję. Bez wątpienia proces cyfryzacji administracji, wpływając na jakość usług publicznych oraz ich dostępność, może stanowić nowy paradygmat zarzą-

stracyjnej w sprawie wdrożenia ustawy o dostępie on-line – *Verwaltungsabkommen zur Umsetzung des Onlinezugangsgesetzes*, która weszła w życie 30.01.2021 r.

⁶³ Zob. <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/moderne-verwaltung/verwaltungsmodernisierung/onlinezugangsgesetz/onlinezugangsgesetz-node.html> (9.07.2022) oraz <https://ozg.rlp.de/de/ozg/ozg> (9.07.2022).

⁶⁴ *Lag (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service*, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181937-om-tillganglighet-till-digital_sfs-2018-1937 (8.07.2022), obowiązuje od 1.01.2019 r.

dzania publicznego, zwiększając efektywność i skuteczność jej działania, usprawniać sposób realizacji innych jej funkcji, jak np. polityka administracyjna, a jednocześnie implikować impuls do dalszego rozwoju kraju. Niemniej brak wystarczającej wrażliwości społecznej rządzących – która powinna być cennym ich przymiotem oraz być urzeczywistniana w każdej formie ich działania – może spowodować nie tylko brak zakładanych skutków, ale i przyczynić się do zahamowania tego procesu.

Wydaje się, że trudno mówić o pełnej wrażliwości społecznej polskiej władzy publicznej w zakresie dostępności cyfrowej administracji publicznej. Podejmowane przez nią działania mają charakter przyczynkowy – a czasem wręcz fasadowy – i reaktywny, spóźniony. Tymczasem potrzebna jest świadomość, że niezbędne jest w tym zakresie z jednej strony działanie holistyczne, na każdym szczeblu administracji publicznej – co mogłoby nastąpić poprzez ustanowienie jednego organu koordynującego i monitorującego proces cyfryzacji i rodzące się z tego powodu problemy – a z drugiej prawdziwe zaangażowanie w podnoszenie kompetencji cyfrowych społeczeństwa, co może z kolei być ułatwione w Polsce w związku z otrzymaniem środków z UE w ramach „Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności”, które umożliwią realizację celów programu „Krajowego Planu Odbudowy”, m.in. budowę stacji bazowych 5G na obszarach wiejskich czy zwiększenie dostępności e-usług.

Niezbędna jest polityka państwa promująca i zachęcająca do korzystania z dobrodziejstw cyfryzacji administracji publicznej, ale również uświadamiająca społeczeństwo w zakresie potrzeby edukacji i podnoszenia kompetencji przez całe życie, w tym tych niezbędnych do pozyskiwania i efektywnego wykorzystania informacji zdobytych w sieci. Niebagatelną rolę może też spełnić Centrum Rozwoju Kompetencji Cyfrowych, które ma m.in. promować i popularyzować rozwiązania cyfrowe oraz prowadzić inne działania mające na celu zwiększanie poziomu kompetencji cyfrowych w społeczeństwie.

Miarą wrażliwości społecznej władzy w kontekście cyfryzacji administracji publicznej powinno być to, aby komunikacja z organami administracji publicznej drogą elektroniczną, która staje się nowym standardem, nie miała wyłącznego charakteru, żeby zawsze była możliwość alternatywy z wykorzystaniem tradycyjnych, dotychczasowych metod. Ponadto władza publiczna ma obowiązek prawny i moralny zagwarantować dostępność cyfrową tym, którzy z różnych powodów, czasem od nich niezależnych, są zagrożeni ekskluzją. Wszakże sukces procesu cyfryzacji administracji publicznej z punktu widzenia oceny społecznej to nie tylko mnogość e-usług, ale przede wszystkim ich dostępność, a to implikuje konieczność zrozumienia przez rządzących potrzeby rewolucji technologicznej oraz skutków tego zjawiska w sferze prawnej, społecznej i kulturowej.

Bibliografia

- Adamus-Kowalska J., *Wdrażanie systemu Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją w administracji publicznej w kontekście informatyzacji i zarządzania zmianą*, „Archeion” t. 69, 2018.
- Adorno T.W., *Socjologia i dialektyka*, [w:] Kryzys i schizma. Antyscjentystyczne tendencje w socjologii współczesnej, E. Mokrzycki (red.), t. 2, Warszawa 1984.
- Attewell P., *The First and Second Digital Divides*, „Sociology of Education” Vol. 74, 2001, <https://doi.org/10.2307/2673277>.
- Battisti D., *The Digital Transformation of Italy's Public Sector: Government Cannot Be Left Behind*, „JeDEM. eJournal of eDemocracy & Open Government” Vol. 12, 2020, No. 1, <https://doi.org/10.29379/jedem.v12i1.591>.
- Batorski D., *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne*, D. Grodzka (red.), „Studia BAS” 2009, nr 3(19).
- Behr J., Blicharz J., *Ochrona prawna przed wykluczeniem społecznym*, Wrocław 2018.
- Brown W., *The Digital Divide*, [w:] *Learning in the Digital Age*, T. Asino (red.), Oklahoma, OK 2002.
- Broderick A., *Of Rights and Obligations: The Birth of Accessibility*, „The International Journal of Human Rights” Vol. 24, 2020, <https://doi.org/10.1080/13642987.2019.1634556>.
- Carneiro M. et al., *Accessibility in Mobile Applications of Portuguese Public Administration*, New York, NY 2019, https://doi.org/10.1007/978-3-030-21817-1_19.
- Chaba D., *Warunki cyfryzacji samorządu terytorialnego w Polsce*, „Samorząd Terytorialny” 2021, nr 5.
- Czekalski R., *J. Tischnera myśl etyczno-społeczna jako polska odmiana „compassio”*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe” t. 35, 2014, nr 1, <https://doi.org/10.21852/sem.2014.1.05>.
- Danaher J., *Techno-Optimism: An Analysis, an Evaluation and a Modest Defence*, „Philosophy & Technology” Vol. 35, 2022, No. 54, <https://doi.org/10.1007/s13347-022-00550-2>.
- Dąbrowska A., Janoś-Kresło M., Wódkowski A., *E-usługi a społeczeństwo informacyjne*, Warszawa 2009.
- van Dijk J., *Digital Divide: Impact of Access*, [w:] *The International Encyclopedia of Media Effects*, P. Rössler, C.A. Hoffner, L. van Zoonen, Chichester 2017.
- van Dijk J., *Ewolucja wykluczenia cyfrowego. Od dostępu po kompetencje i użytkowanie*, [w:] *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki badań*, M. Pokrzywa, S. Wilk (red.), Rzeszów 2013.
- Dobrolyubova E., *Measuring Outcomes of Digital Transformation in Public Administration: Literature Review and Possible Steps Forward*, „The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy” Vol. 14, 2021, No. 1, <https://doi.org/10.2478/nispa-2021-0003>.
- Donat E., Brandtweiner R., Kerschbaum J., *Attitudes and the Digital Divide: Attitude Measurement as Instrument to Predict Internet Usage*, „Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline” Vol. 12, 2009, <https://doi.org/10.28945/427>.
- Frąckiewicz L., *Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej*, [w:] *Wykluczenie społeczne*, L. Frąckiewicz (red.), Katowice 2005.
- Galuba R., *Bazy danych w archiwach państwowych. Podstawy prawne i wykorzystanie praktyczne*, „Człowiek i Społeczeństwo” t. 36, 2013, z. 2, <https://doi.org/10.14746/cis.2013.36.2.2>.
- Gambino O., Pirrone R., di Giorgio F., *Accessibility of the Italian Institutional Web Pages: A Survey on the Compliance of the Italian Public Administration Web Pages to the Stanca Act*

- and Its 22 Technical Requirements for Web Accessibility*, „Universal Access in the Information Society” Vol. 15, 2014, No. 2, <https://doi.org/10.1007/s10209-014-0381-0>.
- Ganczar M., Sytek A., *Informatyzacja administracji publicznej. Skuteczność regulacji*, Warszawa 2021.
- Gawrol K., *Stopień umiejętności korzystania z technologii cyfrowych a wykluczenie społeczne na przykładzie osób niepełnosprawnych, starszych i ubogich*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” t. 58, 2019, nr 2, <https://doi.org/10.15584/nsawg.2019.2.4>.
- Geburczyk F., *Digitizing the Public Administration and Safeguarding Individual Rights: Automated Decision-Making at the Intersection of the GDPR and Polish Administrative Procedure*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny” 2021, nr 1, <https://doi.org/10.14746/rp-is.2021.83.1.8>.
- Golka M., *Bariery w komunikowaniu i społeczeństwo (dez)informacyjne*, Warszawa 2008.
- Greco G.M., *On Accessibility as a Human Right, with an Application to Media Accessibility*, [w:] *Researching Audio Description. New Approaches*, A. Matamala, P. Orero, (ed.), Palgrave 2016.
- Grodzka D., *E-administracja w Polsce*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne*, D. Grodzka (red.), „Studia BAS” 2009, nr 3(19).
- Haq S., *Information Society and Public Administration: The Theoretical Bonding*, „Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences” Vol. 3, 2011, No. 2.
- Jazurkiewicz I., *Wrażliwość jako przedmiot refleksji pedagogicznej*, „Miscellanea” Vol. 23, 2020, nr 4, <https://doi.org/10.12775/SPI.2020.4.007>.
- Korupp S.E., Szydlik M., *Causes and Trends of the Digital Divide*, „European Sociological Review” Vol. 21, 2005, No. 4, <https://doi.org/10.1093/esr/jci030>.
- Kurzweil R., *Nadchodzi osobliwość. Kiedy człowiek przekroczy granice biologii*, przeł. E. Chodkowska, A. Nowosielska, Warszawa 2016.
- Markiewicz-Hoyda H., *Prawna analiza koncepcji dostępności (accessibility)*, „Państwo i Prawo” 2022, z. 3.
- Morozov E., *To Save Everything, Click Here: The Folly of Technological Solutionism*, New York, NY 2013.
- Polańska K., *Modelowa koncepcja kultury informatycznej społeczeństwa*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne. Wizja czy rzeczywistość*, L. Haber (red.), t. 1, Kraków 2004.
- Public Administration in the Information Society: Essays on Risk and Trust*, M. Lips, J.A. Taylor, F. Bannister (ed.), „Information Polity” Vol. 10, 2005, No. 1-2, <https://doi.org/10.3233/IP-2005-0073>.
- Ragnedda M., Kreitem H., *The Three Levels of Digital Divide in East EU Countries*, „World of Media. Journal of Russian Media and Journalism Studies” 2018, No. 4, <https://doi.org/10.30547/worldofmedia.4.2018.1>.
- Rostain T., *Techno-Optimism & Access to the Legal System*, „Georgetown Law Faculty Publications and Other Works” Vol. 148, 2019, No. 1, https://doi.org/10.1162/daed_a_00540.
- Roszevska K., *Accessibility – One of the Human Rights or the Means of Their Implementation*, „Prawo i Więź” 2021, nr 3(37).
- Scheerder A., van Deursen A., van Dijk J., *Determinants of Internet Skills, Uses and Outcomes: A Systematic Review of the Second- and Third-Level Digital Divide*, „Telematics and Informatics” Vol. 34, 2017, No. 8, <https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.07.007>.

- Seong-Jae M., *From the Digital Divide to the Democratic Divide: Internet Skills, Political Interest, and the Second-Level Digital Divide in Political Internet Use*, „Journal of Information Technology & Politics” Vol. 7, 2010, <https://doi.org/10.1080/19331680903109402>.
- Sibiga G., *Stosowanie technik informatycznych w postępowaniu administracyjnym ogólnym*, Warszawa 2019, *Monografie Prawnicze*.
- Spółeczeństwo informacyjne – problemy rozwoju*, A. Szewczyk (red.), Warszawa 2007.
- Spółeczeństwo informacyjne. Aspekty funkcjonalne i dysfunkcyjne*, L. Haber, M. Niezgoda (red.), Kraków 2006.
- Spółeczeństwo informacyjne*, J. Papińska-Kacperek (red.), Warszawa 2008.
- Tadeusiewicz R., *Problemy formowania e-administracji jako składnika społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Od społeczeństwa industrialnego do społeczeństwa informacyjnego*, A. Siwik (red.), Kraków 2007.
- Taylor L., *There Is an App for That: Technological Solutionism as COVID-19 Policy in the Global North*, [w:] *The New Common*, E. Aarts et al. (ed.), New York, NY 2021.
- Tianru G., *Comparative Political Communication Research in the Digital Epoch: A Typology of National Communication Spaces*, „The Information Society” Vol. 6, 2020, No. 2, <https://doi.org/10.1080/01972243.2019.1703866>.
- Tomczyńska W., *Digital Exclusion: Definitions, Causes, Countermeasure*, „Adeptus” 2017, No. 10.
- Widawska E., Wysocka E., Wieczorek Z., *Wyznaczniki wykluczenia cyfrowego i dostępności stron internetowych instytucji publicznych*, Częstochowa 2014.
- Zadrozny J., *Dostępne WWW*, Kraków 2007, <http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/dostepnosc-serwisow-internetowych/Dostepne%20www.pdf>.
- Ziemba E., *Zrównoważone społeczeństwo informacyjne*, Katowice 2017.
- Ziółkowska A., *Postępująca informatyzacja administracji publicznej a wykluczenie cyfrowe obywateli, czyli czy istnieje zagrożenie inkluzji administracji publicznej? – przyczynek do dyskusji*, [w:] *Administracja w demokratycznym państwie prawa. Księga jubileuszowa Profesora Czesława Martysza*, A. Matan (red.), Warszawa 2022, *Księgi Jubileuszowe*.
- Ziółkowska A., Gronkiewicz A., *Organizacja pracy biurowej w administracji. Zagadnienia prawne*, Katowice 2014.

Monografia powstała jako druga w serii dotyczącej e-administracji — *Krakow Jean Monnet Research Papers* — w ramach realizowanego przez Katedrę Prawa Europejskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego projektu Jean Monnet Module pt. „E-administracja — europejskie wyzwania dla administracji publicznej w państwach członkowskich UE i krajach partnerskich/eGovEU+”.

Książka przedstawia analizę wdrożenia i funkcjonowania e-administracji w Polsce i w Europie ze szczególnym uwzględnieniem wpływu technologii informacyjno-komunikacyjnych na działalność administracji publicznej na rzecz obywateli. Monografia ukazuje również zagrożenia związane z transformacją cyfrową administracji oraz konieczność uwzględnienia centralnego miejsca człowieka w tym procesie.

Monografia adresowana jest do badaczy zajmujących się administracją, prawem administracyjnym i europejskim oraz do praktyków. Mamy nadzieję, że publikacja poszerzy wiedzę na temat cyfryzacji administracji oraz zachęci do dalszych studiów w tej dziedzinie.

The monograph was developed as the second in a series on e-government — *Krakow Jean Monnet Research Papers* — as part of the Jean Monnet Module project, implemented by the Chair of European Law of the Jagiellonian University entitled “E-government — European challenges for public administration in EU Member States and partner countries/eGovEU+.”

The book presents an analysis of the implementation and functioning of e-government in Poland and Europe, with particular emphasis on the impact of information and communication technologies on the activities of public administration done for the benefit of citizens. The monograph also shows the threats related to the digital transformation of administration and the need to acknowledge the central place of a human in this process.

The monograph addresses researchers dealing with administration, administrative and European law, and practitioners. We hope the publication will broaden the knowledge about the digitization of administration and will encourage further studies in this field.

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-889-4

